

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE DEPREM

6 Şubat depremlerinde “sürdürülebilirlik-deprem” ilişkisini irdeleyen Elif Özkul Gökmen, bu iki konunun uygulanan politikalardan bağımsız ele alınamayacağını, doğal ve iklim değişikliği sebebiyle oluşan afetlerin toplum içindeki eşitsizlikleri daha da derinleştirdiğini vurguluyor.

ELİF ÖZKUL GÖKMEN
(TAC'91)

ARADAN AYLAR GEÇTİ, hâlâ yaralarımız acı veriyor. Belki de Maraş ve Hatay depremlerinin ruhumuzda açtığı yaralar hiç iyileşmeyecek. Bundan yaklaşık dört ay önce Resul Bey ile önümüzdeki sayıda ne yazsak diye konuştuğumuzda tabii ki gündemimizde depremden başka bir şey yoktu. Dedim ki, “Resul Bey, o kadar üzgünüm ve kızgınım ki ne yazsam faydasız gibi geliyor. Ayrıca bu konuyla ilgili teknik olarak uzman denilebilecek bir kişi de değilim. Ne mimarım ne mühendisim ne şehir plancısıyım ne yer bilimciyim ne de deprem uzmanıyım. O kadar çok konuşuldu konuşuluyor, yazıldı yazılıyor ki, üzerine yeni ya da farklı ne yazabilirim bilmiyorum.” O da “bölümün adı sürdürülebilirlik, sen de bu konunun uzmanı olduğuna göre

sürdürülebilirlik ve depremle ilgili içinden ne geliyorsa yaz,” diye cevap verdi. O dönemde içimden sadece isyan etmek geliyordu. Haftalarca hiçbir şey yazamadım. Kendimi işe verdim. Depremi yerini önce yoğun olarak seçimler aldı. Sonra ekonomik sıkıntılar... Bu düşüncelerle daha fazla gecikmeden yazmaya başladım.

Sürdürülebilirlik yönetimi uzmanlığım cepte, deprem konusunda da rahmetli babamın İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama diplomasından faydalanıyorum izinizle. Bunlara bir de İşletme-Finans eğitimimden 25 yıl sonra başladığım Toplum Bilimi eğitimimi ekliyorum. Bu alanda yolum daha uzun, ne kadar okursam okuyayım düzenli ve bilinçli olarak algılarıyla oynanan, değerleri hızla dönüşebilen toplumu anlamak için psikoloji alanında daha derinleşmem gerekiyor. Değerli hocamız Acar Baltaş bir konuşmasında “Değerler, bireysel olarak, menfaat ve hazzın önünde engeldir” demişti. Bu durumda kültür ve ahlak felsefesine de girmek gerekebilir, o da beni aşar.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMININ İÇİ BOŞALTILDI

Bundan önceki yazılarımı okuyan büyüklerim ve kardeşlerim bu yazıyı daha kolay yorumlayabilir. Sürdürülebilirlik kavramı kapsamında da bir süredir isyanlardayım. Günümüzde yaşamın temel ve ileri unsurlarıyla ilgili tüm konuları kapsayan bir kavramın içini boşaltmak için uğraşan binlerce kişi türedi, özellikle de salgının ardından ve çok da kısa bir süre içinde. Her meslek ve uzmanlıktan ne konuştuğularını bilmeden ne

anlattıklarını kendileri bile anlamadan her lafın başına ortasına sonuna “sürdürülebilir” sıfatını ekleyen insanlar. Sürdürülebilirlik “sürekliliği” içinde barındırır da yerine kullanılmayacak kadar kapsayıcı bir kavram.

Bu kapsayıcılığı henüz özümsemeyenler arasında, toplumun malı ve aynı zamanda ham madde kaynağı olan ormanlarını şirketlere satan, yenilenebilir enerji yatırımlarını teşvik ediyoruz naralarıyla ormanları veya “verimsiz” tarım alanlarını enerji yatırımlarına açan hükümetlerin yanı sıra benim de yaklaşık 15 yıldır çevresel, sosyal ve ekonomik alanda olası olumsuz etkilerini azaltmalarına yardımcı olmaya çalıştığım kurumsal şirketler var. Kurumsal tarafın göreceli olarak daha samimi olduğunu söyleyebilirim. Gerçek çabası olan şirketlerle çalışmaya gayret ettiğim için bunu çok daha iyi ve yakından gözlemleyebiliyorum.

İş dünyasında herkes, her gün konuşuyor. Farkındalık için konuşmak da lazım, ancak konuşmaya doğrulardan başlamak gerekiyor. Bu noktada haddimizi bilelim, konuş konuş nereye kadar? Artık aksiyona geçme zamanı, geç bile kaldık. Doğayı teslim aldığımızı zannediyorduk ama görüyoruz ki doğaya teslim olma yolunda hızla ilerliyoruz.

Girişi biraz uzattım ama sonunda sürdürülebilirlik ve deprem ilişkisine geldik. Sürdürülebilir şehirlerden ekonomik

kalkınmaya, eşitsizliklerin önlenmesinden iş birliklerine kadar açabileceğim o kadar çok sayıda ve geniş pencere var ki sayfa ve sözcük sınırı içinde elimden geleni yapacağım.

Benim sürdürülebilirlikle ilgili bu isyanımı tetikleyen bir de “miş gibi” yapma dünyasını destekleyen ve hızla büyüyen bir “sürdürülebilirlik endüstrisi” var. Bu çok ama çok tehlikeli. Tabii ki şirketler kâr etmek için kuruluyor, ama her ne pahasına olursa olsun kâr etmek sürdürülebilir değil. İmkânsız yakın takasların başladığı yeni bir dünyaya

gidiyoruz. Kendi sonumuzu kendimiz mi getireceğiz? Yoksa bu yeni dünyada huzur ve refah içinde yaşamayı başarabilecek miyiz? Bilemiyorum. Kasım ayında yeni dönem strateji gözden geçirme çalışmalarında müşterilerime Afetlere Hazırlık ve Müdahale konusunu da ele almalarını önermiştim. Dörtte üçü bu konuyu önceliklendirdi. Bu iklim değişikliğiyle oluşabilecek aşırı hava olayları sonucunda karşılaşabileceğimiz felaketlere odaklı bir önceliklendirmeydi. Raporları hazırlarken yeterli hazırlık

DEPREM, NE ZAMAN VE NE ŞİDDETTE GELECEĞİNİ TAM OLARAK BİLEMEDİĞİMİZ BİR DOĞA OLAYI OLSA DA YARATTIĞI ETKİLER VE SONUÇLARI ÇOK ÇOK DAHA AZ YARALAYICI VE YIKICI OLABİLİRDİ. BUNUN DA SORUMLUSU ‘İNŞAAT KAPİTALİZMİ’ VE KAPİTALİZMİ DESTEKLEYEN, TEŞVİK VEREN, ARKASINDA DURAN POLİTİKALAR.

FOTOGRAF: AA

seviyesinde olmadıklarına birlikte şahit olduk. Niyetler belirledik, hedefler koyduk, ama aksiyonlara geçmeden Şubat depremleri geldi. Bir kez daha anladık ki çok geç kalmışız. Afetleri iş sürekliliğini sağlamanın çok çok ötesinde ele almak gerekiyordu.

Bu depremlerde de yaşanan her afette olduğu gibi imkânsız takasların sonuçlarına şahit olduk. İnşaatlar barınma ihtiyacına yönelik yapılmak yerine bir endüstriye dönüştü. Kâr için, durmaksızın seri üretim. Bu maalesef, gelişmekte olan ya da bir türlü tam olarak gelişemeyen Türkiye, Brezilya, Meksika, Malezya gibi ülkelerin hazin sonu.

Kurumsal dünyada ise sürdürülebilir olmanın “Stakeholder Capitalism / Paydaş Kapitalizmi” ile sağlanabileceği konuşuluyor. İlk duyduğumda kanımı donduran bu ifade aslında ilk kez elli yıl kadar önce World Economic Forum yöneticileri tarafından ifade edildiğinde söylenmek istenen, “şirketlerin sorumluluklarının kâr odaklı hissedarlardan çok daha geniş bir kesime uzandığı” idi. Anlam olarak çok doğru geliyor ama burada esas olan uygulamanın nasıl yapıldığı. Doğal çevre de paydaşlardan biri. Gerçekten hissedar dışındaki toplumun diğer kesimleri için değer üretiliyor mu? Yoksa bu söylemler yozlaştırılan değerleri örtbas etmek için mi kullanılıyor? İşte benim kanımı donduran nokta bu. Şirketlerin iş yapış şekillerini anlatan değerleriyle Hipokrat yemini etmeleri gerekiyor: Öncelikle zarar vermemeyi başarmak, sonra değer üretmek.

İNŞAAT KAPİTALİZMİ VE ONU DESTEKLEYEN POLİTİKALAR

Deprem, ne zaman ve ne şiddette geleceğini tam olarak bilemediğimiz bir doğa olayı olsa da yarattığı etkiler ve sonuçları çok çok daha az yaralayıcı ve yıkıcı olabilirdi. Bunun da sorumlusu ‘inşaat kapitalizmi’ ve kapitalizmi destekleyen, teşvik veren, arkasında duran politikalar. Toplumun çıkarlarını gözetiyormuş gibi görünen, ‘ekonomiyi canlandırma’ yaklaşımı altında toplumu inceden inceye, uzun süreye yayılmış şekilde zayıflatan, sonunda da bir kısmının ölümüne sebep olan ve daha başımıza ne işler açacağını bilmediğimiz inşaat kapitalizmi.

Türkiye’ye baktığımızda 80’lerden önce imar meselesi devletin işiydi. Liyakatsiz müteahhitler 80-90’lı yıllar arasında ortaya çıktı. Bu dönemdeki imar afları sebebiyle gecekonduları sayesinde zenginleşen bir zümre oluştu. Beraberinde getirdiği ekonomik canlılık inşaatı destekleyerek yeni üretim alanları ve istihdam imkânları doğurdu. Bunlar pozitif gelişmeler gibi görünse de

BU DEPREMLERDE DE YAŞANAN HER AFETTE OLDUĞU GİBİ, İMKÂNSIZ TAKASLARIN SONUÇLARINA ŞAHİT OLDUK. İNŞAATLAR BARINMA İHTİYACINA YÖNELİK YAPILMAK YERİNE BİR ENDÜSTRİYE DÖNÜŞTÜ. KÂR İÇİN, DURMAKSIZIN SERİ ÜRETİM. **BU MAALESEF, GELİŞMEKTE OLAN YA DA BİR TÜRLÜ TAM OLARAK GELİŞEMEYEN TÜRKİYE, BREZİLYA, MEKSİKA, MALEZYA GİBİ ÜLKELERİN HAZİN SONU.**

şehirler, köyden göç almaya bu zenginleşme sebebiyle devam etti. Daha fazla gecekondü yapıldı. "Nasil olsa imar affı gelirdi!" Geldi de! Daha büyük sorunları beraberinde getirerek. Yine bu dönemde kurulan TOKİ başta inşaat sektörüne katkıda bulunmak, danışmanlık yapmak gibi amaçlar taşıyordu. Fakat maalesef son yirmi yılda sadece inşaat üreten bir yapıya dönüştü. Bugün Almanya'da 1000 müteahhit varken Türkiye'de 100 bin müteahhit var. Sonuç olarak özellikle İstanbul ve çevresi

kapanmayan bir şantiyeye dönüştü. Bu şehirde hafriyat kamyonları hayatımızdan hiç çıkmadı. Olası İstanbul depreminde ihtiyacımız olacak toplanma alanlarının hepsi binalarla doldu. Ülkenin her yerinde ormanlar, sit alanları, doğal alanlar sırayla imara açıldı. Muazzam bir betonlaşmanın önu açıldı ve maalesef bunlar ihtiyaca yönelik değil, tamamen kâr amaçlı yapıldı. Bunca inşaat üretmek yerine gücümüzü, emeğimizi, vaktimizi ve diğer kaynaklarımızı teknoloji üretmeye ayırsaydık

ülkemiz nerelerde olurdu bir düşünsenize.

Bugün, aylar önce yaşanmaya başlayan acılar hâlâ devam ederken depremden etkilenen on bir şehrimizin olduğu bölgede yeniden yapılanma çalışmaları başladı. Daha depremin tozu yere inmeden siyah takım elbiseli kişiler yeni ihaleleri kapmak için sıraya girdiler. Milyonlarca ton moloz bir yerlere toplanmaya başladı. Depremden birkaç ay sonra eski bir gazeteci-yazar dostum Hatay'da yolda yürürken bir hafriyat

kamyonundan düşen ve göğsüne çarpan iki metrelik demir çubukla feci şekilde yaralandı. Çok şükür iyileşti. Fakat oradaki hummalı dönüşümü siz hayal edin, sokaklar aylar sonra bile hâlâ yürünecek hâlde değildi.

DOĞAYLA UYUMLU SAĞLAM TEMELLER...

Molozların bir kısmı maalesef ki tarım alanları ya da bu alanlara yakın yerlere dökülüyor. Çiftçimizi, zahmetli işlerden kurtaracak rant (Fransızca kârlılık anlamına gelen rentabilitéden geliyor) umuduyla şehre davet eden zihniyet, şimdi geri kalanların da ekmek kapısını tehdit ediyor. İklim değişikliği sebebiyle her geçen gün daha da zorlaşan tarımsal faaliyetler durma noktasına geliyor ve bu da çok çok tehlikeli. Gerekli önlemler alınmazsa gıdaya erişime ve açlığa kadar gidebilecek bir süreç bizi bekliyor.

Biraz da ekonomik göstergelere bakalım. Tarımsal aktivitesi yüksek olan bu on şehrin 2022 verilerine göre GSYH'deki payı yüzde 9,3 (84 milyar dolar) iken ham madde ve ara madde üretimi sebebiyle tarımsal aktivitenin sanayi üzerindeki katkısı yüzde 10'ları buluyor. Burası kayıtsız ekonominin de en yüksek olduğu bölge olduğundan bu oranların gerçekte daha yüksek olduğunu tahmin etmek güç değil.

Peki bu depremlerin yaraları nasıl ve hangi kaynaklarla sarılacak? Benim TAC'den mezun olduğum 1991'de kurulan Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (European Bank for Reconstruction and Development- EBRD) merkez Avrupa'dan merkez Asya'ya, güney ve doğu Akdeniz'e kadar insanların yaşamlarının ve çevrelerinin değiştirilmesine yatırım yapan bir finansal kurum. EBRD, yıkıcı depremlerin etkisini gidermek, deprem bölgesinin ekonomisini yeniden inşa etmek, direncini ve rekabet gücünü artırmak amacıyla önümüzdeki iki yıl içinde Türkiye'nin güneydoğu bölgesine 1,5 milyar Euro'ya kadar yatırım yapmayı planlıyor. Tabii ki başka kaynaklar da var ama bu doğru ve yerinde kullanılacağına inandığım kaynaklardan biri. Bölgeden çok ciddi göç gerçekleşti. Milyonlarca insanımızın evlerine dönebilmesi için doğayla uyumlu, sağlam temeller atılması için umutluyum.

Yazıyı toparlama zamanım geldi. Ne kadar içimi acıtsa da bir konudan daha bahsetmeden bitirirsem rahat edemeyeceğim: Afetlerde kadınlar. Tabii ki çocukları da onlardan ayrı düşünemeyiz. Birleşmiş Milletler istatistikleri afet durumlarında kadın ve çocukların ölme olasılığının erkeklerden 14 kat daha fazla olduğunu gösteriyor. Fiziksel özellikler kadar toplumsal normlar da bu ölümlerde etkili. Çoğunlukla

BUGÜN, AYLAR ÖNCE YAŞANMAYA BAŞLAYAN ACILAR HÂLÂ DEVAM EDERKEN DEPREMDEN ETKİLENEN ON BİR ŞEHİRİMİZİN OLDUĞU BÖLGEDE YENİDEN YAPILANMA ÇALIŞMALARI BAŞLADI. DAHA DEPREMİN TOZU YERE İNMEYEN SİYAH TAKIM ELBİSELİ KİŞİLER YENİ İHALELERİ KAPMAK İÇİN SIRAYA GİRDİLER.

evde belli işleri yaparak hayatını geçiren kadınlar hızlı koşamıyor, örneğin bir sel durumunda ağaca tırmanamıyor. Diğer taraftan kadınlar geride kimseyi bırakmamak için çocuklarını ve yaşlılarını öncelikle kurtarma iç güdüsüyle hareket ederken kendi hayatlarından oluyorlar. Hele sabahın karanlığında uykunun arasında gelen bir felakette, dışarı çıkmak için üzerine uygun bir kıyafet giymek dahi mümkün değilse, o hâlde çıkmaktansa içerde kalmayı tercih edebiliyorlar.

Dertlerimiz sanki yetmiyormuş gibi üst

üste gelen felakete karşı dirençli olmak, çözümler bulmak toplumu okumaktan, vicdanlı insanlar yetiştirmekten, birbirimizi anlamaktan, birleşmekten, birlik, beraberlikle dürüstlük, adalet, eşitlik ve kapsayıcılık gibi evrensel değerlere bağlı şekilde çalışmaktan geçiyor. Bu son felakette çok güzel örneklerini gördük ve bunların kat kat çoğalmasını diliyorum. İhtiyacımız olan yol haritasının da Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarında ve onların alt hedeflerinde tarif edildiğini de not ederek yazımı sonlandırıyorum. Yeniden buluşana dek sağlıklı, sevgiyle kalmız. ☺